

OSJEČKI CVJETNJACI U DOBA SECESIJE

FLOWER GARDENS IN THE PERIOD OF SECESSION IN OSIJEK

Alka Turalija

SAŽETAK

Tema izlaganja su tradicionalni cvjetnjaci u osječkim perivojima, proučeni kronološki, tipološki, te na temelju razvoja i mijena osnovnih oblika ukrasnih gredica. Cilj je ovog izlaganja prikazati tradicionalne cvjetnjake, njihov izgled, funkciju, očuvanost, ali i potrebu da se tradicijsko nasljeđe mijenja kao nužnost modernizacije i urbanizacije. U nastanku ovog izlaganja poslužile su stare razglednice, zapisi, projekti i stručni članci koji svojim glavnim temama obrađuju cvjetnjake i vrste sadnog materijala.

Ključne riječi: Hrvatska, Osijek, secesija, cvjetne gredice

ABSTRACT

The subject of the presentation are flower gardens in the parks of Osijek, that have been studied chronologically, typologically and on the basis of development and changes of the main shapes of ornamental flower beds. Presentation is to show traditional flower gardens, their form, function, condition, but also to change traditional heritage in the process of modernization and urbanization. Old postcards, historical documents, projects and professional articles that mostly deal with flower gardens and sorts of seedlings have been used in creating this presentation.

Key words: Croatia, Osijek, Secession, flower gardens

UVOD

Vilma Vukelić zasigurno je jedna od najvjernijih spisateljica i svjedokinja o gradu Osijeku s prelaska iz 19. u 20. stoljeće. Secesija kao novina u umjetnosti i graditeljstvu u to je vrijeme kulminirala najprije u duhu mladih ljudi koji su revolucionarno prihvaćali sve novine i promjene. Tako je Vilma u svojim memoarima zapisala: "Bijaše to prijelazno razdoblje između Bidermeiera i secesijskih lutanja koja su nastupila oko 1900. kao vrhovni zakon fin de sieklea. No, pola stoljeća, i kuće i pokućstvo bijahu posve bez osobne note."¹ Tih pola stoljeća prekinulo je novo revolucionarno doba secesije, koje je pojednostavnivši linije i smjernice umjetnosti, odredilo novi oblik i izgled arhitekture grada Osijeka i dalo gradu, kroz drugačiji pristup oblikovanja zelenih površina, a najviše cvjetnih gredica, novo lice i vrijednost koja na žalost, nije do danas sačuvana. Svjedoci smo svakodnevnih mjena koje pretežito ne postižu ništa bolje, nego svakodnevno, u pomanjkanju originalnosti uništavaju povijesno nasljeđe, želeći krajobraz prilagoditi "modernom" čovjeku. Rezultat takvog htijenja je nestajanje tradicionalnih cvjetnjaka i secesijskih elemenata u arhitekturi i vrtnoj umjetnosti.

SECESIJA - DOBA RAZLIČITOSTI

Moderno razmišljanje, iako najprije u traženju osobnog izraza i u vrtnoj je umjetnosti ubrzo našlo svoje sljedbenike. Tako i tradicionalni cvjetnjaci koji su nosili duh baroka i historicizma, u svojim pojednostavljenim oblicima i smirenijim kolorističkim grupacijama, u doba secesije mijenjaju tradiciju kićenih rondela koje u središnjem dijelu obično uklapaju palmu ili skulpturu, sl. 1. Novine su zamijećene i u odabiru biljnih vrsta. Puno više pažnje poklanja se trajnicama i ukrasnom cvatućem grmlju. Omiljena je i crnogorica, sl. 2. Linija skupina pojedinih biljnih grupacija ne tvori više barokne arabeske, već se likovi bojama oblikuju u nepravilne ameboidne oblake, ili pak imitiraju ukrase koji se nalaze na fasadama kuća, tvoreći tako poseban stil. Ipak, većina cvjetnih gredica još uvijek prati oblik rondule ili strogo simetrijsku osnovu i ostaje omeđena nisko šišanim šimširo, sl. 3. Tako je doba secesije u kreaciji cvjetnih lijeha zasigurno

---

¹ Vilma Vukelić, *Tragovi prošlosti (memoari)*, Nakladni zavod matice hrvatske, Zagreb 1994.

doba različitosti stilova i bogatstva upotrebe mnoštva biljnih vrsta sezonskog cvijeća i trajnica. Te mijene izazvane napuštanjem strogih autoritativnih kreacija poznatih autara vrtova baroka i historicizma, najprije oduševljavaju mladež koja u silnoj želji za slobodom, i u vrtnoj umjetnosti oblikovanja cvijetnih lijeha nalazi svoj izražaj koji gradu daje posebni pečat, sl. 4.

Slika 1 Šetalište Petra Preradovića, rondela s palmom, jukom, ujednačenog kolorita

Slika 2 - Šetalište Petra Preradovića, trajnice i crnogorica

Slika 3 - Frangešov spomenik palim junacima u Perivoju kralja Tomislava

Slika 4 - Gajev trg

GRADSKO ZELENILU U FUNKCIJI GRAĐANA

Mnoštvo zelenih površina u to se vrijeme prilazi s namjenom obnove i nadopune svime čime se oduševljavalo ondašnje stanovništvo. Visoki standard osječke buržoazije odrazio se i na uljepšavanje grada. Imati lijepo uređen vrt ili predvrt, nije samo bilo pitanje prestiža i pomodarstva, nego je to, u ono vrijeme, bila stvarna potreba građana koji su živjeli uz obalu Drave u području gdje se voda često nalazila svuda uokolo, tvoreći blatnjave kaljuže. Podizanjem novih zelenih površina borilo se protiv bolesti - tifusa, difterije, groznice, te protiv najezdi komaraca. U to su vrijeme maknuti opkopi i zidine oko tvrđe, podignuti su i uređeni mnogi nasipi uz Dravu i uređivana su gradska šetališta². Navest ću samo neke: Promenada, uređena u drugoj polovici 19.st., Sakuntala park - nastao na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, te Gradski vrt koji je osamdesetih godina devetnaestog stoljeća predan na korištenje gradu³, sl. 5, 6.

Novi komunalni Građevinski red ustrojen 1900.g. točka 32 govori o tome kako se moraju urediti predvrtovi.⁴ U to vrijeme u gradu djeluje i Društvo za poljepšavanje grada. U novinama se pojavljuju oglasi ne malog broja proizvođača ukrasnog drveća, grmlja i cvijeća, sl. 7. Pojavljuju se i pravi ljubitelji i sakupljači bilja od kojih je u to vrijeme najljepši vrt i alpinium imao direktor štedionice, Andrić⁵, a najpoznatija vrtlarija bila je ona obitelji Chwoika i Machaček⁶. Svojim čestim izložbama cvijeća izgledu grada pridonijela je i poznata vrtlarija Prandau-Mailath iz Donjeg Miholjca koja je u to vrijeme imala u uzgoju 260 sorata ruža⁷. Ruže stablašice našle su se kao omiljeni detalj uresnih lijeha i možemo kazati kao novina prihvaćena od većeg broja kunstgartnera⁸, koji su u to vrijeme radili u gradskim i privatnim vrtovima. Spomenut ću neke od značajnijih: Šum, Hubsch, Buzashy, Fleminger, Gratze, Chwoika i dr.⁹

---

² Vilma Vukelić, *Tragovi prošlosti (memoari)*, Nakladni zavod matice hrvatske, Zagreb, 1994.

³ Dragica Gucunski,

⁴ Alka Turalija, *Povijesna baština vrtne umjetnosti u Hrvatskoj-III*, stručni članak Secesija u osječkim vrtovima, Zagreb, 2000.

⁵ Vilma Vukelić, *Tragovi prošlosti (memoari)*, Nakladni zavod matice hrvatske, Zagreb, 1994.

⁶ *Uzorni vrtlar*, Zagreb 1923., članak Povrčarstvo i cvjetarstvo u okolici Osijeka

⁷ *Catalog der Blumen-Ausstellung in der Excll.Gustav Fricherr v. Prandaushen Gartnerei zu Donji Miholjac*, Esseg 1881.

⁸ *Kunstgertner-njemački, umjetni vrtlar-starohrvatski*

⁹ *Die Drau*, 1889. časopis omiljen u Osijeku u doba secesije

Slika 5 – Gradski vrt

Slika 6 – Gradski vrt, šišani grab

bit će ovo što prije otvoreno.

Visokostablaste voćke:

jabuke, trešnje u najboljim vrstima 70 f. 1 kom. kruške, kajsije u najboljim vrstima 1 K po kom.

Ukrasno grmlje:

u veleliepo cvatućim vrstima 35 f po komadu, u izvanrednim vrstima 45 f po komad.

Crnogorice:

izvanredno liepe, 1:50 cm visoke, 80 f. po komadu, čempres, vitka stabla 100 cm visoka 90 f. po kom.

Drveće za drvorede:

jasenjavor, kesten pajasan 80 f. po komadu.

Clenici na zahtjev badava!

Adolfo Chwojka,

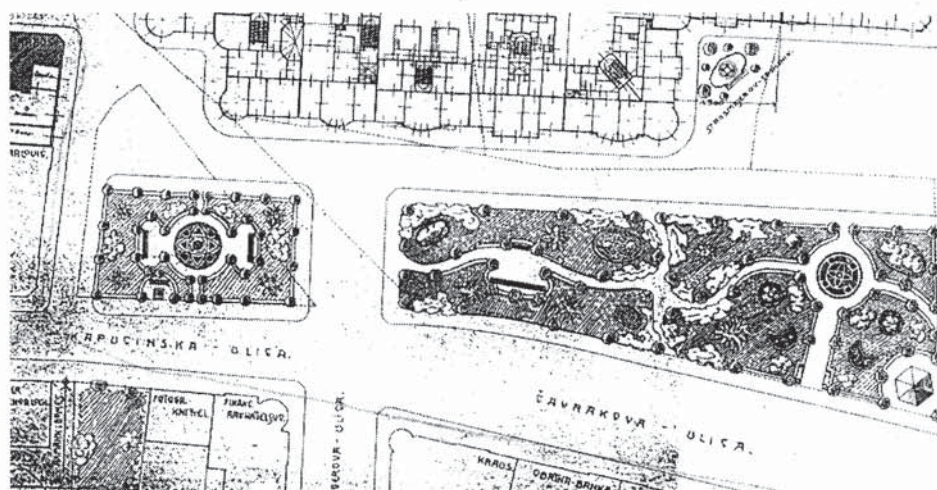
ciepilnjaci, OSIEK I.

Slika 7 – Oglas iz novina "Die Drau" iz 1906. g.

Nove biljne vrste prikazivale su se na izložbama cvijeća i ugrađivale u javne i privatne cvjetne gredice. Perivoji su na travnatim površinama bili uređivani mnoštvom grmlja posađenih prema boji cvijetova u skupine nepravilnih formi, sl. 5. Sezonsko cvijeće imitiralo je urese fasada nove arhitekture i bile su dopuštene gotovo sve kombinacije vrsta i boja, iako su preferirane nijanse jedne boje u jednoj gredici sl. 1, a jedino još u predvrtovima i velikim centralnim gredicama perivoja zadržana je pokoja juka ili palma u okviru historicističkih umjetničkih formi, koje su u doba secesije nazivali "tortama"¹⁰. Veliku ulogu odigrale su i trajnice koje unutar urbanih

¹⁰ Prema pričanju gđe. Vilme Kaurlotte rod. Yunek 1908. Miholjac, 2002. g.

sredina vraćaju osjećaj i izgled prirodnosti, sl. 2. Karakterističan oblik gredice iz doba secesije vidljiv je iz projekta Sakuntala parka, sl.8.

Slika 8 – Projekt iz 1890. g.

Osobito cijenjene bile su krizanteme i dalije, pogotovo one vrtlarske tvrtke Franjo Machaček i Adolf Chwoika.¹¹ I dok je doba secesije mijenjalo stare stilove gradeći i uređujući krajobraz u duhu novoga vremena, ali ne negirajući povijesne vrijednosti, danas se moderna krajobrazna arhitektura nalazi gotovo u svakom dijelu povijesnog nasljeđa, stvarajući zbrku i nered (kao primjer možemo navesti natkrto tenisko igralište u Perivoju kralja Tomislava).

SECESIJA U OSJEČKIM CVJETNJACIMA DANAS

Iako danas imamo cijeli niz zakona o zaštiti prirode i kulturnog nasljeđa, vrlo je malo perivoja i cvijetnih gradica sačuvano prema povijesnom predlošku. Svakodnevno smo svjedoci nestajanja zelenih površina na uštrb novih objekata za stanovanje, sport, urede ili parkirališta. Gotovo uvijek krivac za to je osobni interes pojedinaca, koji pokazujući svoju političku ili financijsku moć, mijenjaju izgled i duh nekog mjesta ili grada, često puta ne poštujući zakone i zakonitosti struke, te su mnoge vrijednosti parkovne

¹¹ Uzorni vrtlar, Zagreb 1923.

arhitekture upropaštene i izgubljene u nepovrat. Na žalost, to je slučaj i sa Osijekom, koji danas gotovo i nema tradicionalnih cvjetnjaka, a poznata secesija propada iz dana u dan i nestaje. Tako duh ovoga grada nepovratno bježi i grad postaje bezličan i siromašan. Iako često puta govorimo da je Osijek osiromašen i stradao u ratu, ipak je razlog propadanja u prije navedenom problemu. Rijetki stručnjaci koji su godinama bili onemogućavani sprovesti zakonitosti struke, uspjeli su sačuvati jedan dio povijesnog nasljeđa, a većinu cvjetnih gredica prilagoditi mogućnostima. Od toga ima vrlo malo pozitivnih primjera, a mnoštvo loših. Navest ću neke od njih i fotodokumentirati.

Ono što mi je kao stručnjaku najprije upalo u oči i zasmatalo, je neuređenost osječkih secesijskih predvrtova. Iako smješteni uz jedinstvenu secesijsku arhitekturu, danas su ruglo grada, zapušteni i puni smeća, bez naznaka tradicionalnih cvjetnjaka, sl. 9. Druga najveća zamjerka je što u Osijeku nije obnovljen niti jedan poznati secesijski vrt kao na primjer poznati vrt obitelji Prandau u Kapucinskoj ulici (danas zgrada županije) ili pak vrt Jagode Truhelke

Slika 9 - Predvrtovi ispred vila iz doba secesije u Ulici Europske avenije, neuređeni i bez naznake doba iz kojeg potječu

a posebno me žalosti kada se miče i posljednje zelenilo u strogom centru grada kao čuveni kesten star preko 150 godina, a srušen prošle godine u Ribarskoj ulici. Izuzetnu vrijednost nekada su predstavljali vrtovi ili "ljetne bašče" poznatih osječkih svratišta. Tako je danas zapuštena najpoznatija "ljetna bašča" poznatog Casina (danas hotel Central). Nadalje, žalosno je da propada i poznati secesijski zdenac iz srušenog Gradskog vrta, sl.5. Tužna je sudbina i poznatog secesijskog spomenika Roberta Frangeša Mihanovića iz 1898.g. koji je prvotno bio postavljen u Perivoju kralja Tomislava. Od 1996. g. on je smješten u Perivoj kralja Držislava pri čemu su uništene divotne cvjetne, tradicijske gredice, a arhitektonsko loše rješenje ne samo da je upropastilo ovaj jedinstveni perivoj "Hrvatske moderne", već je upropastilo i Frangešovu skulpturu, sl. 10 i 11.

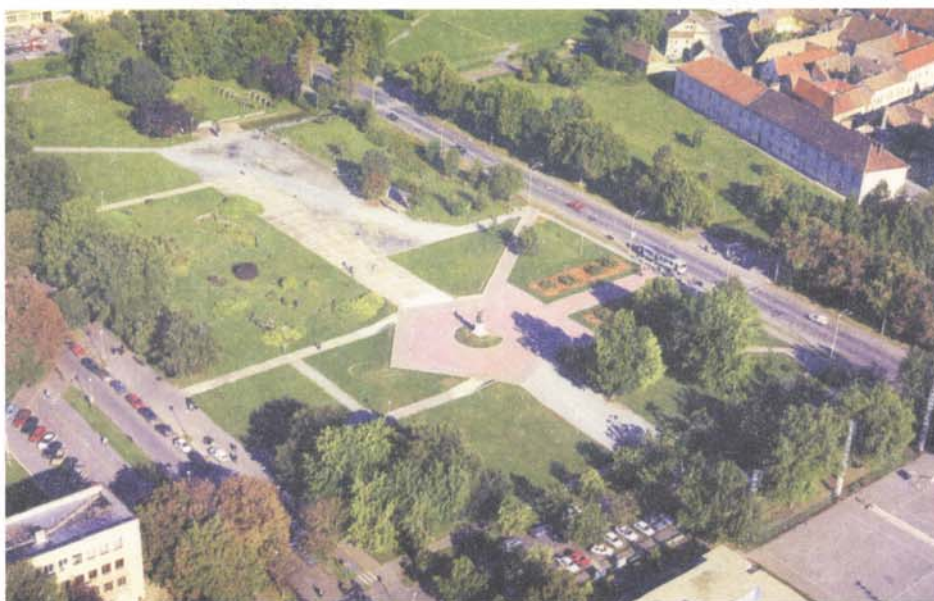

Slika 10 - Frangešov spomenik u doba secesije

Slika 11 - Frangešov spomenik danas

S time je i u nepovrat nestalo nastojanje gđe Silvane Seissel, dipl. ing. poljoprivrede, projektantice perivoja, da u moderan vrtno-arhitektonski slog umetne dio prepoznatljivog povijesnog nasljeđa, sl. 12. Poznato Šetalište Petra Preradovića danas je nagrđeno kioscima i bistama, secesijski cvjetnjaci zamijenjeni su suvremenim gredicama od kojih niti jedna nema naznake secesije. Ipak ona, sadena 2000 g. uz skulpturu Sakuntale, predstavlja u svojoj jednostavnosti i ljepoti malo savršenstvo preinake tradicijskog cvjetnjaka u moderan stil koji svojom nenametljivošću ističe jednostavnost i ljepotu cijele površine zajedno sa skulpturom, sl. 13. U drugom je dijelu perivoja cvjetna tradicijska gredica koja je imala formu rondele zamijenjena jednostavnom gredicom u formi potoka. Ona je pojednostavljena do krajnosti imitirajući prirodu, ali ne uklapa se u okolnu koncepciju perivoja i trajno nagrđuje i mijenja povijesno nasljeđe, sl. 14.

Slika 12 - Perivoj kralja Držislava, projektantica S. Seissel

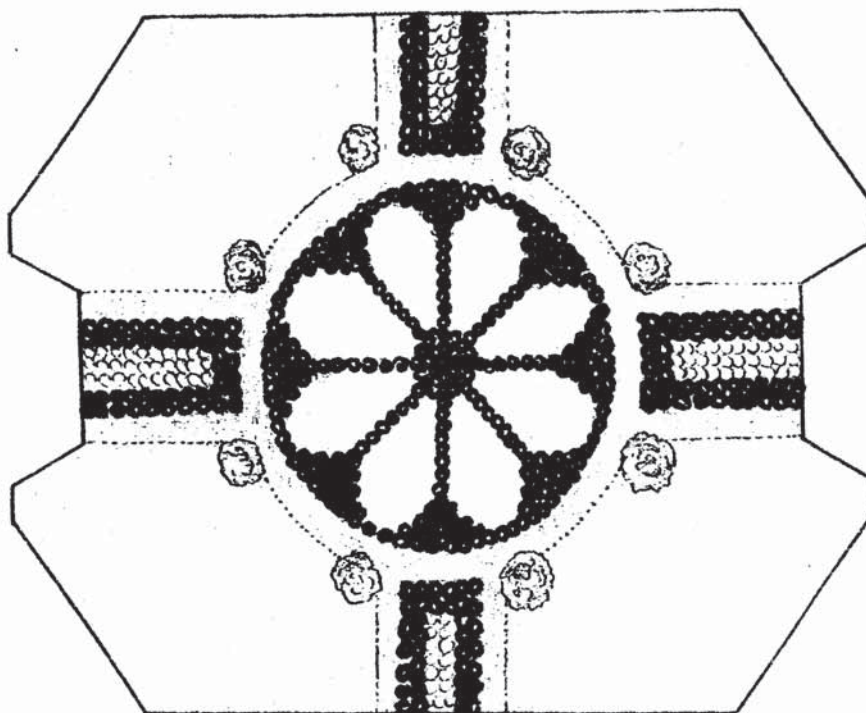

Slika 13 - Kip Sakuntale u Perivoju Petra Preradovića, 2000. g.

Slika 14 - Šetalište Petra Preradovića, zapadni dio

Imitacija secesijskih cvjetnjaka ostvarena je prošle godine ispred Crkve sv. Petra i Pavla (Županijska ulica, blizina glavnog trga), a prema projektu mladog inženjera poljoprivrede Stjepana Gieslera, zaposlenog u Unikomu, komunalnom osječkom poduzeću koje godinama brine o gradskom zelenilu, sl. 15.

Slika 15 Rekonstrukcija ukrasnih betonskih posuda prema idejnom rješenju S. Gieslera, 2003. g.

Gledajući zamisao izvan kompletnog okruženja, dakle sasvim odvojeno i samostalno, ona budi sjećanje na secesiju i konceptualno odgovara zadanoj temi. Međutim, nezgrapne, betonske, ukrasne posude već se same po sebi ne uklapaju u prostor, a s pokušajem uvođenja secesijske kupolaste forme odudaraju od okolnih objekata koji ne traže oblik kugle ili kupole, sl. 16 i 17.

Slika 16 i 17 - Današnji izgled betonskih ukrasnih posuda ispred crkve sv. Petra i Pavla.

ZAKLJUČCI

Osječki cvjetnjaci u doba secesije, iako pojednostavljeni formom i sadržajem biljnih vrsta, oblikom su naglašavali stil gradnje i arhitekture svoga vremena. U mnogim slučajevima još uvijek su pratili povijesni, strogo autoritativni izričaj klasika vrtne arhitekture. Tako je doba secesije zapravo granica starog i novog razumijevanja vrtne umjetnosti, kada se pojavljuju novi stilovi i njeguju povijesna nasljeđa. U mnoštvu raznolikih formi, secesija je još uvijek traženje originalnog izričaja koje svoj najjači oblik ostvaruje na prelasku iz 19. u 20. stoljeće. Kao i ostali dijelovi vrtne arhitekture i cvijetne su lijehe oblikovane na svojstven način. Boje su slagane po kompatibilnosti, a oblik ronđele ili polukugle, zamijenjen je pravokutnim i četvtastim oblicima, kao i ameboidnim skupinama ukrasnog grmlja i trajnica. Sve je u secesiji podređeno potrebama građana. Osijek je u doba secesije imao i najuređenije cvijetne površine, što je bio i odraz velike gospodarske moći tadašnje buržoazije. Na žalost, to zlatno doba procvata i moderne prekratko je trajalo. Danas je grad zapušten i gotovo i nema povijesnog nasljeđa secesijskih uresnih cvijetnih lijeha. Bojim se da stručnjaci koji brinu o gradskom zelenilu ne vide, niti ne razumiju značenje opisanog doba. Ovaj je rad pisan sa željom da ukaže

na potrebu vraćanja secesije u osječke cvjetne gredice, kako bi duh grada ponovno u njemu našao samoga sebe.

LITERATURA I IZVORI

1. .... Catalog der Blumen-Austellung in der Ex. Gustav Friciherr v. Prandau zu D. Miholjac, Esseg 1881. g.
2. .... Dokumenti iz arhiva u Osijeku i zabilješke iz hemeroteke - časopis Die Drau 1889.
3. Dragica Gucunski: Osječki perivoji i drvoredi, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, 2002.g. Osijek
4. Alka Turalija, Secesija u osječkim vrtovima, Zagreb 2000. g. – stručni članak
5. .... Uzorni vrtlar, Zagreb 1923.g, str. 97
6. Vilma Vukelić: Tragovi prošlosti (memoari), Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1994.
7. .... Fotografije Osijeka iz Povijesnog arhiva u Osijeku; prijelaz iz 19. u 20. stoljeće.

Adresa autora – *Autor's address:*

Primljeno: 12. 4. 2003.

Alka Turalija, dipl.ing.
Gundulićeva 242, Osijek
VIPA d.o.o. Varaždin